

ויצא

א. בסוף הלכות שבת כתב הרמב"ם: וכל השומרי את השבת כהלכתה ומ' כבדה ומענגה כפי כחו כבר מפורש בקבלה שכתב בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא, שנאמר: או תתענג על ה' והרכבתיך על במותי ארץ וה' אכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר.

במפרשים מצינים שמקור דברי הרמב"ם הוא מאמר ר' יוחנן משום רבי יוסי במס' שבת, "כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר אז תתענג על ה' והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו' (ומ' פרש בגמ') לא כאברהם שכתוב בו' קום התהלך בארץ לארכה וגו' ולא כיצחק שכתוב בו' כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל אלא כיעקב שכתוב בו' ופרצת ימה וקדמה וצפונה וגבחה".

אבל לפי זה אינו מובן מדוע שינה הרמב"ם מדרשת רז"ל:

א) בהגדרת מעשה האדם שעבורו מקבל שכר זה – בגמ' נאמר "כל המענג את השבת", והרמב"ם כתב "כל השומר את השבת כהלכתה" ומכבדה ומענגה כפי כחו. והיינו שהשכר לפי הרמב"ם אינו עבור זה שמענג (את השבת) בלבד, אלא ע"ז שמקיים כל מצות שבת כהלכתה.

ב) בהגדרת השכר – כתב רק "מפוי"

8) והוא הלשון דר' חייא בר אבא א"ר יוחנן דלהלן בגמ' שם: כל המשמר שבת כהלכתה אפי' עובד ע"ז [כדור] אנוש כו'. וראה לקמן הערה 38.

9) ואף שגם בדברי הגמ' "כל המענג את ה' שבת" הכוונה בפשטות ששומר שבת כהלכתה וגם מענג את השבת (קיום מצות שבת כהלכתה בשלימות) – הרי מפורש בגמ' "כל המענג את השבת", שהשכר (נחלה בלי מצרים) הוא על הפרט של עונג שבת (ולא עבור כללות קיום מצות שבת). וראה ב"א אורח ר"ס רמב בשם הרי"א, דנותנין לו נחלה בלי מצרים הוא מדה כנגד מדה שכשם שהוא מפוי מעות בלא שיעור לצורך שבת כן יתנו לו נחלה בלא שיעור. וראה גם ב"ח שם.

* וכן משמע בשו"ע אדה"א אורח סרמ"ב סוס"א שכ' "כל המענג את השבת שכרו מפורש בקבלה אז תתענג על ה' וגו' ובדברי רז"ל שמוחלין לו על כל עונותיו וניצול מדינה של גיהנום מפורש (שם קיה, א) לענין "כל המקיים שלש סעודות בשבת". ומשמע דהמענג את השבת כולל הכל. וכן משמע בלבד שם שמעתיק כל דרשות רז"ל בשבת שם "המענג את השבת... (ומסיים) לגלות שכר השומר שבת כהלכתה בכלליו ובפרטיו". ע"ש. אבל מובן, שפרטי השכר תלויים בפרטי העשי', כבפנים ההערה.

1) כ"ה ברמב"ם לפנינו. ובכתי' (הובא ב' מהדורות פרענקל, "לקוט שינוי נוסחאות"), "כל המשמר". וראה שבת קיה, ב "כל המשמר שבת כהלכתה כו". וראה לקמן הערה 8.

2) ישע' נח, יד.
3) מגדל עוז כאן. וכן משמע בסמ"ג סוף מ"ע ל, שכ' "אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי ב' כל כתבי כל השומר כו", ומעתיק לשון הרמב"ם כאן והרי לא מצינו גירסא כוז בגמ' (לפנינו) ועכצ"ל שמפרש שדברי הרמב"ם מיוסדים על מרז"ל זה.

4) קיה, סע"א ואילך.
5) לך יג, יז.
6) תולדות כו, ג.
7) פרשתנו כה, יד.

(ובפרט שהבבא ד"קראת לשבת עונג" הוא לא בסיום הכתוב), והיינו (כדברי ה' רמב"ם) „השומר את השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה כפי כחו”¹⁴.

ולכאורה יש לעיין, מדוע נטה ה' רמב"ם מדרשת הגמרא והביא פירוש הכתוב (רק) לפי פשוטו.

ב. ויש לבאר זה בהקדם ביאור לשון הרמב"ם „מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא” – שדורש ביאור: הרי כבר כתב הרמב"ם בהלכות תשובה¹⁵ שעיקר שכר המצוות הוא בעוה"ב, ואמאי הוצרך להדגיש ענין זה כאן?

והנה במדרש¹⁶ איתא (בהמשך לכמה מעלות בשמירת שבת), „ולא עוד אלא כל מה שאתה אוכל בעולם הזה אינו אלא מן הפירות אבל הקרן קיימת לך לעוה"ב שנאמר והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר”. ומבואר במפרשים¹⁷, שכוונת המדרש ששבת היא בכלל הדברים שאדם אוכל פירותיהן גם בעוה"ז (והא שלא נזכר במשנתנו¹⁸ „אלו דברים שאדם

רש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא”, אבל השמיט אופן השכר – „נותנין לו נחלה בלי מצרים”, וכמפורט אח"כ שהיא נחלת יעקב (לא כאברהם וכיצחק).

ולכאורה משמע מזה, שאין כוונת הרמב"ם כאן לדרשת הגמרא, אלא לפי רש הכתוב כפשוטו: [דפירוש הגמרא „כל המענג כו' נותנין לו נחלה בלי מצרים” י"ל שהוא דרש, ואילו כוונת ה' רמב"ם שכתב „מפורש” היא שזהו פשוט הכתוב, וכמו שמצינו בכ"מ שהרמב"ם מפרש כתוב לפי פשוטו, ולא כפי שדרשו חז"ל¹⁹].

וי"ל שלכן כתב „כל השומר את השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה כפי כחו” (ולא (בקיצור) „כל המענג את השבת” – כי הכתוב „אז תתענג על ה'” בא בהמשך להפסוק שלפניו²⁰, „אם תשיב משבת רגליך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכוונד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר (וע"ז ממשיך) אז תתענג גוי", שההבטחה ד„אז תתענג על ה' גוי” באה בהמשך לכל הנאמר לפניו²¹

(14) ועוד: בדברי הרמב"ם „וכל השומר את השבת כו' כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה כו' שנאמר אז תתענג על ה' גוי” מוכח, שכל הכתוב, גם (תחלתו) „אז תתענג על ה'”, קאי על השכר של שמירת וכבוד ועונג שבת, כפשטות הכתוב ד„אז תתענג גוי” הוא השכר על הפעולות והמעשים שבפסוק שלפניו: אבל בדרשת הגמרא יש מפרשים (ראה הרי"ף לע"י שבת שם), שהתייבות „אז תתענג על ה'” הן חלק מהגדרת מעשה האדם – „המענג את השבת”, והשכר הוא בהמשך וסיום הפסוק – „והאכלתיך נחלת יעקב אביך” „נותנין לו נחלה בלי מצרים”. ודוחק.

(15) פ"ח ורפ"ט.

(16) שמיר ספכ"ה.

(17) יפה תואר שם.

(18) ריש פאה.

(10) וכן משמע משינוי הלשון בשו"ע אדה"ז אור"ח שם „שכרו מפורש בקבלה כו' ובדברי רז"ל כו'” אלא שאדה"ז לא העתיק לשון הרמב"ם, כי אם „כל המענג את השבת” כנגמ'. ושם עה"ג נסמן „שבת קיה, ע"ב (ע"ש)”. ואכ"מ.

(11) להעיר ממה שמצינו בכללי הרמב"ם שה' רמב"ם נוקט הדרשה היותר פשוטה אף שלא נאמרה בגמ' (ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ד').

(12) ישע"י נה, יג. וראה רד"ק שם.

(13) פסוק שכבר הובא ברמב"ם לפניו במצות ודיני שבת – ה' שבת פכ"א הכ"ט. פכ"ד ה"א. שם היה. פ"ל ה"א. וראה גם להלן ה' שבת יו"ט פ"ז הט"ז.

(א) את"ל שכוונת הרמב"ם היא לדברי המדרש הנ"ל, הרי העיקר חסר מן הס' פר, דהו"ל להרמב"ם להדגיש את החי' לוק דשני סוגי השכר, שהשכר בעולם הזה הוא (רק) בגדר "אכילת פירות" ו' אילו השכר בעוה"ב הוא ה"קרו" (שזהו חילוק עיקרי ויסודי): אבל הרמב"ם כתב רק באופן סתמי "מפורש . . שכרו בעו"לם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא", שאין במשמעות לשון זו שיש הפרש ביניהם במהות השכר.

(ב) ועיקר: בפירוש המשניות לה-רמב"ם²¹ מבואר הטעם שבמשנת "אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז כו" נקט התנא דוגמאות ד"כבוד אב ואם וגמילות חסדים כו", כי רק ב"חלק השני במצות התלויות בתועלת בני אדם" אומ' רים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז (כיון שעל ידו "ימצא טובה בעוה"ז", והרי ש' מירת שבת אינה בכללן (וכמפורש ב'רמב"ם שם, ששבת היא מ"חלק האחד במצות . . שיש בינו ובין הקב"ה"). ודו' חק לומר שהרמב"ם נקט כאן להלכה כדברי המדרש (שגם בשבת אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז) נגד משנה מפורשת²².

ג. ויש לומר הביאור בזה:

בדיוק לשונו "שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא" בא ה'רמב"ם להשמיענו, שיש חידוש עיקרי בשכרה של מצות שבת, שלא מצינו דוגמתו בשכרן של כל מצוות התורה.

דהנה בענין שכר מצוות ביאר ה'

אוכל פירותיהן כו" הוא משום דתנא ושייר).

ולכאורה י"ל שזהו מקור דברי ה'רמב"ם כאן, וכוונתו, ששבת הוי בכלל מצות שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה. ולפי' הפירוש בדברי הרמב"ם "מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא שנאמר כו" הוא, ש' בפסוק "אז תתענג גו" נכללים שני ה'ענינים, השכר בעולם הזה והשכר הצפון לעולם הבא: "אז תתענג על ה' והרכב' תיך על במתי ארץ" – "שכרו בעוה"ז"; והאכלתיך נחלת יעקב אביך" – "השכר הצפון לעולם הבא"²⁰.

אבל קשה לומר שזוהי כוונת הרמב"ם כאן – כי מלבד זאת שאינו מיושב (היטב) מה שהוצרך להוסיף "יתר על השכר הצפון לעולם הבא", דפשיטא ש' עיקר השכר הוא בעוה"ב, כמבואר ב' ארוכה בהלכות תשובה²³, והחידוש הוא רק שישנו שכר פירותיהן גם בעוה"ז, וא"כ הול"ל "שכרו בעולם הזה" (ואנא ידענא שזהו "יתר על השכר הצפון ל' עולם הבא") – הרי'!

(19) ידועה השק"ט האם ראה הרמב"ם השמיר' (וראה הקדמת מהר"ץ חיות למדר') אבל מ"מ י"ל שמקור הרמב"ם הוא מהמדרש שממנו שאב בעל ה'שמיר' כו'. ואכ"מ.

(20) וכן הוא לפי מפרשי המדרש, דתחלת הכתוב "אז תתענג על ה'" קאי בהפירות שאוכל בעוה"ז, והאכלתיך נחלת יעקב אביך" – הקרן קיימת לעוה"ב (וראה גם במפרשים לישע' עה"פ. מפרשי הע"י שבת שם. ובענף יוסף שם בשם עוללות אפרים).

בפי' מהרז"ו ש'דורש שהנחלה היא הקרן והאכלתיך הפירות מן הנחלה . . כאילו כתיב והנחלתך נחלת יעקב אביך והאכלתיך הפירות". אבל פשיטא שא"א לפרש כן בלשון הרמב"ם, שכרו מפורש בעוה"ז יתר על השכר הצפון לעולם הבא'.

(21) פאה שם.

(22) וכבר נת' במ"א (לקו"ש ח"ט ע' 204 ואילך. ושי"נ) דגם לדעת הרמב"ם בספר היד שכתב (בהל' תשובה שם) ש"מתן שכרן של מצות . . היא חיי ה' עוה"ב", י"ל שס"ל כסותם משנה דריש פאה דבמצות שבין אדם לחבירו אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז.

עוה"ב, וכמפורש, "אז תתענג על ה'", שזה בדוגמת ומעין שכן דעוה"ב, ש"ננהינ' מזיו השכינה" (וכמ"ש הרמב"ם אודות "הטובה הצפונה לצדיקים... חיי העולם הבא"²⁸, שהיא²⁸ מה ש"צדיקים יושבים בו" ונהינ' מזיו השכינה", וכי מבואר שם בארוכה)²⁹.

וגם בהמשך הכתוב, "והרכבתיך על במותי ארץ", מבואר ומודגש שאין ה' כוונה כאן ליעודים גשמיים – "שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מל-עשותה (את התורה) כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן וישפיע לנו כל ה' טובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלוש וריבוי כסף וזהב"³⁰, כי יעודים אלה הרי הם בגדר "ארץ", היינו דברים דארץ הלזו ה'.

התורה כולה" (היינו בחמשה חומשי תורה) כבר ביאר בהל' תשובה שאי"ז בתור שכן, אלא להסיר המניעות וכו' – משא"כ השכר המבואר ב"קבלה", שבו אפשר לפרש שהכוונה לשכר מצות ממש.

(28) הל' תשובה רפ"ח.

(28*) שם ה"ב.

(29) ע"פ המבואר במ"א (לקמן ע' 177 ואילך) במרו"ל (ל' רש"י ר"פ וישב), "ביקש יעקב לישוב בשלוה בו" אומר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשים לישוב בשלוה בעוה"ז", שבקשת יעקב היתה לשלוה רוחנית, ע"ד השלוה דעוה"ב שיושבין ונהינ' מזיו השכינה (וע"ש שסוף סוף נתיקמה בקשתו, וישב בשלוה אמיתית דעוה"ב גם בעוה"ז (ראה רח"א קפ, סע"א. יעוד), אלא שבא לאחרי שקפץ עליו רוגזו של יוסף. ע"ש בארוכה) –

יובן ויומתק זה שמיחסים שכן זה ליעקב דוקא, נחלת יעקב אבי"ד (אף שבנוגע לכל האבות אמרו (ב"ב טז, סע"ב ואילך) שהטעימן מעין עוה"ב. וראה ברכות יז, א', כי ענין זה, שלימות התענוג על ה' (דעוה"ב) בעוה"ז, ה' אצל יעקב דוקא. וראה לקמן

הערה 42*.

(30) שם פ"ט.

רמב"ם בארוכה (בהלכות תשובה³¹), שיש שני סוגי שכר: (א) "סוף מתן שכרן של מצות" הוא "חיי העולם הבא", שרק חיים אלה ראויים הם להיות תכלית השכר על קיום התורה ומצוות³². (ב) יעודים גשמיים, שאין הם סוף מתן שכרן של מצוות, וכל ענינם הוא רק כדי לאפשר לאדם לקיים את המצוות כדבעי (בלי בלבולים), "שלא נעסוק כל ימינו ב' דברים שהגוף צריך להן אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כדי שנוכח לחיי העולם הבא".

וי"ל שבה שונה מצות שבת משאר כל המצוות: "מפורש בקבלה שכרו ב' עולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא", והיינו שהשכר בעוה"ז אינו כמו היעודים הגשמיים (שאינם אלא הסרת המניעה כדי לאפשר את קיום המצות וכו' כדבעי)³³, אלא השכר בעוה"ז הוא באותו האופן והגדר דהשכר הצפון לעו"לם הבא, והיינו שכר ממש³⁴.

וזהו מה שכתב הרמב"ם, "כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא שנאמר אז תתענג על ה' גו'", שבפסוק זה מודגש, שהשכר על שמירת שבת בעוה"ז (אינו שכר הדומה ליעודים גשמיים שמצינו בכל התורה כולה³⁵, אלא) הוא שכר שגדרו הוא מעין

(23) פ"ט.

(24) כמו שהאריך בפ"ח שם.

(25) וגם לא בגדר אכילת פירות (כהמצות שבין

אדם לחבירו).

(26) ועפ"י יומתק מ"ש בכתבי האריז"ל (ס' הליקוטים פ' תצא, הובא בנחל קדומים תצא כד, טו) ש"ביומו תתן שכרו" ר"ת שבת, כי זהו החידוש ב' שבת ושייך לעצם גדר שבת, כדלקמן בפנים (סע"ף ד).

(27) וי"ל שלכן דייק הרמב"ם וכתב, "כבר מפורש בקבלה שכרו", כי ה"שכר" שכתוב בכל

גשמית, אלא שהם השלימות דארץ ועניי-
ני עוה"ז: משא"כ תוכן השכר ד"הרכב-
חיד על במותי ארץ" היינו למעלה גם
מהשלימות דעוה"ז (במתי ארץ), והוא ה-
תענוג, "על ה'", הנאה מזיו השכינה, ש-
הוא למעלה מגדרי ארץ ותענוגי עוה"ז,
כפי שהאריך בהל' תשובה שם³¹.

ד. וע"פ הנ"ל יבואר היטב הטעם ש-
פירש כאן הרמב"ם את הכתוב לפי פשו-
טו, ולא הביא דרשת רז"ל הנ"ל:

במס' שבת בא המאמר, "כל המענג את
השבת" בהמשך הסוגיא העוסקת (לא ב-
מעלת כללות הענין דשמירת שבת, אלא)
במעלות בעיניים פרטיים דשבת: "כל ה-
מקיים שלש סעודות בשבת ניצול כו",
"כל המענג את השבת נותנין לו משאלות
לבו", "כל המשמר שבת כהלכתו אפי'
עובד ע"י כו' מוחלין לו", ועוד כיו"ב –
ולכן הובאה שם דרשה דידן המבארת
שכר מסויים ("נחלה בלי מצרים") על
פרט מסויים בשבת ("המענג את השבת"):

אבל הרמב"ם הביא כתוב זה בסיום
וחותם כל הלכות שבת, כי כוונתו לענין
כללי במצות שבת. ולכן נקט הרמב"ם ב-
מעשה הגברא (שעבורו מקבלים השכר)
"כל השומר את השבת כהלכתה ומכבדה
ומענגה כו" (ולא רק "המענג את ה-
שבת"), כיון שכוונתו לתוכן הכללי ד-
שמירת שבת, לכל פרטי. וכן סתם וכתב
"מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר
על השכר הצפון לעולם הבא" (ולא נקט
השכר ד, נותנין לו נחלה בלי מצרים) –
כי כוונתו כאן (לא לשכר פרטי, אלא)
להחידוש הכללי בשכר מצות שבת, ל-
גבי שכר שאר כל המצות כולן, שעל
ידי שמירת שבת מקבל האדם שכר ב-
עוה"ז מעין השכר דעוה"ב.

ויש לומר, שלכן מדייק הרמב"ם, וכל
השומר את השבת כו' ומכבדה ומענגה
כפי כחו" (דלכאורה, היכן מרומז פרט
זה בכתוב?): הטעם שמצות שבת מיוחדת
מכל מצות התורה בזה ששכרה (האמיתי)
הוא (גם) בעוה"ז, הוא מפני שעצם השבת
(וקדושת שבת) הוי מעין עוה"ב³². והיינו,
ששכר זה הוא בגדר תוצאה טבעית, שכי-
אשר האדם מתאחד עם השבת, זוכה ב-
דרך ממילא ל"מעין עולם הבא" בעוה"ז.
ולכן מדייק הרמב"ם, ששכרו בעוה"ז ת-
לוי בזה שהאדם, "שומר את השבת כהל-
כתה ומכבדה ומענגה כפי כחו", שבזה
מודגש שיש אצל האדם שלימות קדושת
שבת, הן מצד החפצא דשבת, שיש אצלו
כל פרטי קיום מצות השבת, "שומר את
השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה", והן
מצד הגברא – שמכניס בזה כל חיי
נפשו ("כפי כחו")³³, שאז השבת והאדם
מתאחדים ביחוד גמור.

ה. בדרך זו יש לבאר גם המשך ה-
ענינים בהלכה זו ברמב"ם:

(32) ראה מכילתא (ומדרש הגדול) תשא (לא, יג)
"כי אני ה' מקדשכם לעולם הבא כגון קדושת שבת
בעולם הזה נמצינו למדין שהוא מעין קדושת העולם
הבא כו". וראה ברכות נו, ב. ר"ה לא, א. מדרש
לקח טוב תשא שם. אה"ח שם. ועוד.
(33) דדוחק לומר שכוונת הרמב"ם ב"כפי כחו"
היא להגביל החיוב, שאינו חייב יותר מדי (וע"ד
לשון הסמ"ג (מ"ע ל), "ומענגה לפי כחו אבל אינו
חייב לעשות יותר מדי". וראה רמב"ם שם פ"ל ה"ז
וה"י) – כי למאי נפק"מ כאן הגבלה זו? ולכן
מסתבר שכוונת הרמב"ם היא להיפך, כפפנים. וע"ד
משנ"ת במ"א (הדרן על הרמב"ם – לקו"ש חכ"ז ע'
241) בפירוש דברי הרמב"ם סוף הל' מלכים, כפי
כח האדם.

(*) אבל בב"י או"ח שם (סרמ"ב) שלפי הסוד
אע"פ שהעשה דחוקה לו יכין צרכי שבת יותר מכדי
יכולתו. וראה בי"ח שם. קורא לשו"ע אדה"ז שם
סק"ג. ואכ"מ.

גם בצד החיוב, ששמירת שבת אינה כדבר נוסף על גדר ישראל שבו, אלא ששייכת לעצם קדושת ישראל³³. וזהו

ואומר אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו וגו', דלכאורה אינו מובן מהו ההמשך כאן, ומהו "לפיכך"? והרי מצינו בכ"מ שהנביאים משבחים עושי מצות? אלא שיש בפסוק זה הדגשה מיוחדת על מעלת האדם עצמו, שבתחילה כותב "אשרי אנוש גו' וכן אדם גו'" ורק אח"כ מבאר הכתוב מהות המצוה, שרק בשבילה משבח "יעשה זאת" ("שומר שבת גו'") – שלא ככרוב המקומות (א) שמפרש השבח על המעשה בלבד, (ב) בלי ההדגשה (כפסוק הנ"ל) שהוא רק בשביל זאת (כמו אשרי כל חוכי לו (ישעי' ל, יח), אשרי האיש אשר לא הלך (תהלים בתחלתו), אשרי כל חוסי בו (שם ב, יב) וכיו"ב) – כי המעשה דשמירת שבת נוגע בעצם האדם.

ויתירה מזו: מזה שמדגיש בכתוב "אשרי אנוש" וכן אדם, מוכח שאין המדובר באיש המעלה מצו' (כי שם "אנוש" מורה על חלישות ופחיתות בדרגת האדם, וכן "בן אדם" המדגיש שכל מעלתו היא רק כזה שהוא בן אדם הראשון³⁴), ומזה שמשבח איש כזה שאין בו מעלה ושלמות רק מצד זה ש"שומר שבת מחללו וגו'", מוכן, ששמירת שבת אינה רק הוספה במעלות ותוארים פרטיים של איש ישראל, אלא נוגעת לעצם מציאותו בתור אדם ממשאל. ועצ"ע.

(39) ראה מכילתא (ומדרש לקח טוב ומדרש

(*) כמובא בכ"מ הרא"י לזה מהכתוב (ירמ' יז, ט). עקוב הלב מכל ואנוש הוא. וראה גם ישעי' כד, ו. נא, ז. תהלים יח, ה. קמ"ד, ג (ובכ"מ) ובמפרשים שם.

(**) וגם שם, "אנוש" י"א שנקרא כן ע"ש אנוש בן בנו של אדה"ר. וראה שבת (ק"ה, ב). כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז (כדור) אנוש מוחלין לו שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת וגו' מחללו כו'. אבל דוחק לומר שלזה מרמז הרמב"ם כאן, וע"פ מ"ש בריש הל' ע"ז דטעות ע"ז התחלה מדור אנוש (וכמבואר בארוכה בחדא"ג ומפרשי הע"י שבת שם. לבוש ונ"כ שו"ע א"ח שם) וע"י שמירת שבת יבוא לאמונת ההשגחה ויחזור מטעותו. וראה ט"ז א"ח שם (בריש הסימן). אהבת איתן לע"י שם. ועוד.

תחילת ההלכה היא "השבת ועבודה זרה כל אחת משתייהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל אבל המחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד ע"ז ושניהם כגויים³⁵ לכל דבריהם לפיכך משבח הנביא ואומר³⁶ אשרי אנוש כו'", וע"ז מסיים, "וכל ה' שומר את השבת כהלכתה כו' כי פי ה' דבר".

בהלכה זו משמיענו הרמב"ם עיקר גדול בגדר מצות שבת, והוא, שהשבת אינה כשאר מצות התורה שקיומן הוי רק תוספת קדושה, נוסף לקדושת ישראל שבו, ובמילא בהעדר קיומם הרי הוא ("רשעי ישראל" –) עדיין בכלל ישראל, לא כן הוא אלא דהוי כמו ע"ז, שנוגע לגוף קדושת ישראל³⁶, ולכן המחלל שבת הוא כעובד עבודה זרה, "ושניהם כגויים לכל דבריהם"³⁷.

וע"ז ממשך, דכשם שהוא בהשלילה, שהמחלל שבת הרי הוא כגוי³⁸, כן הוא

(34) כ"ה במהדורת פרנקל, ע"פ דפוסים ה' ראשונים כו'. ולפינו, כעובדי כוכבים ומזלות, והוא שינוי הצענזור, ככ"מ.

(35) ישעי' נו, ב.

(36) ראה גם זח"ב רה, ריש ע"ב.

(37) עפ"י יומחק לשון הרמב"ם, "ושניהם כגויים לכל דבריהם", דלכאורה אין כאן מקום ההלכה שעובד ע"ז הוא כ"א רק דמחלל שבת בפרהסיא הוי כגוי, והול"ל "הרי הוא כעובד ע"ז וכגוי לכל דבר".

אלא שאז יש מקום לפרש דזה שמחלל שבת בפרהסיא הוא כעובד ע"ז וכגוי לכל דבר, היינו ב' עונשו, אבל במהותו אין מחלל שבת שווה לעובד ע"ז, ולכן כתב הרמב"ם, "ושניהם כגויים לכל דבר"י המ', שגדר אחד לשניהם.

(38) וי"ל שזהו ההמשך, "לפיכך משבח הנביא

עצם קדושת ישראל שבו⁴² (דביקות ב' בורא מעין שלימות הדביקות בעוה"ב)⁴³.

ו. ע"פ כ"ז יש להוסיף ביאור במה שהביא הרמב"ם גם סיום הכתוב, כי פי ה' דבר, שלא הובא בגמרא. בפשטות י"ל שתיבות אלו («כי פי ה' דבר») באו להורות שכיון שזוהי הבטחה מפורשת מאת ה' בדיבור, הרי בודאי תתקיים⁴⁴, וכמ"ש הרמב"ם בהל' יסודי התורה⁴⁵ דכל דבר טובה שיגזור הא"ל אפילו על תנאי אינו חוזר. אבל צ"ב מדוע הודגש זה דוק בשכר זה, דבר שלא מצינו ב' שאר עניני שכר?

וע"פ הנ"ל מובן: בשאר עניני שכר

שהיא אות בני ובינים. אף שמוכן שלהלכה הא ד' מחלל שבת הוא כע"ז הוא רק במחלל שבת כפשוטו וזה גופא דוקא, «בפרהסיא».

(42) ועפ"ז יומתק ל' הכתוב, נחלת יעקב אב"ד, כי גמר קדושת ישראל אצל האבות באופן של נחלה, שקדושת ישראל נמשכת לבניהם אחרי-הם עד עולם, הוא ביעקב (דלכן יעקב מטנו שלימה – ויק"ר פל"ו, ה. רש"י ויחי מז, לא. ובכ"מ).

(43) ע"פ הנ"ל יש לומר עוד (באר"א), שלפי הרמב"ם זהו פירוש דברי הגמ' «נותנין לו נחלה בלי מצרים», כי שכר זה ד' תתענג על ה' שהאדם זוכה בעוה"ז, אינו במצרים וגבול כעניני ותענוגי עוה"ז אלא בלי מצרים וגבול (ראה בארוכה חדא"ג מהרש"א שבת שם. ובעוד מפרשי הע"י שם), שהוא תענוג על ה' נומ"ש בגמ', לא כאברהם כו' ולא כיצחק כו' אלא כיעקב כו', י"ל שהרמב"ם מפרש שאין הכוונה לשכר גשמי או אפילו ירושת הארץ, אלא כדוגמא שנחלת יעקב היא נחלה בלי מצרים (שלא כנחלת אברהם ויצחק), אבל ענין השכר הוא שכר ותענוג של עוה"ב (וראה חדא"ג שם), וכיון שעוה"ב הוא השכר האמיתי עבור קיום כל התורה ומצוות, צ"ל דמ"ש בגמ' שעבור עונג שבת (דוקא) נותנין לו נחלה בלי מצרים, הכוונה בזה היא שנותנין לו שכר זה גם בעוה"ז. וראה לעיל הערה 29.

(44) כמ"ש ברד"ק ומצו"ד ישעי' עה"פ.

(45) פ"ה ה"ד.

מ"ש אודות השכר דשמירת שבת, «כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא שנאמר אז תתענג על ה' גו'', שכוונתו בזה (כנ"ל) שיש לו שכר בעוה"ז מעין השכר ד' עוה"ב – כי גדר שכר עוה"ב (כמבואר ברמב"ם הל' תשובה) הוא גמר ושלמות הקשר ודביקות ישראל בבורא (שלכן «כמה דוד והתאוו לחיי העולם הבא»⁴⁶ (וכן נתאוו לזה כל ישראל, נביאיהם וחכמיהם כו'')) – וע"י שמירת שבת מקבל שכר זה⁴⁷, היינו שמוסיף תוקף ב'

הגדול) תשא לא, יד: «כי קודש היא לכם מגיד שהשבת מוספת קדושה על ישראל כו'».

(40) ל' הרמב"ם שם פ"ח ה"ז.

(41) רמב"ם שם פ"ט ה"ב. ואף שאל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה כו' כדי שאקבל כל הברכות כו' או כדי שאוכה לחיי העולם הבא כו' אין ראוי לעבוד את ה' על הדרך זוה" (רמב"ם שם רפ"י) – כבר נתבאר במ"א, שזה שנתאוו החכמים והנביאים הוא לא לעוה"ב בתור שכר אלא בתור גמר דביקות בבורא (ראה בארוכה לקו"ש חל"ג ס"ע 87 ואילך).

(42) יש לומר, בדוה שהוסיף הרמב"ם, ומכנה ומענה כפי כחו" ולא הסתפק בלשון כללי, שומר את השבת כהלכתה, קמ"ל, דאף שכבוד ועונג אינם מן התורה אלא מדברי סופרים – (שנתפרשו ע"י הנביאים), כמ"ש בתחילת הפרק (פ"ל), הרי קיומם הוא חלק מגוף ועצם קיום מצות שבת שמדאורייתא, ועד שע"י נחוסף בעצם גדר קדושת ישראל בששבת. (ומה מובן גם לאידך, שכאשר חסר בכבוד או עונג שבת, אין זה רק חסרון במצוה ופרט דשבת (שמד"ס), או הידור המצוה, אלא חסר בגוף ועצם קדושת ישראל הנעשה על ידי השבת,

(*) וראה שו"ת חת"ם או"ח סקס"ה, דס"ל של' דעת הרמב"ם הוי דאורייתא. וכ"ה לכמה דיעות. אבל ראה שו"ע אדה"ז ר"ס רמ"ב ובקו"א שם. (***) להעיר מדיק לשון הרמב"ם בפ"ל שם. ארבעה דברים נאמרו בשבת (ורק אח"כ מפרט: שנים כו' ושנים כו').

שוהין⁵⁰ שעה אחת שלימה בכל תפלה משלש התפלות, ש"לא היו חוששין ל- ביטול תורה אף שת"ת כנגד כולם מפני שהיו מקשרים דעתם לאדון הכל ב"ה ביראה ואהבה עזה ודביקות אמיתית עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ו- מצות הדביקות האמיתית ביראה ואהבה היא גדולה ממצות ת"ת וקודמת אלי".

ובאמת ה"ז שייך לגוף ענין השבת, וכמובא במגיד משנה כאן⁵¹, "וטעם ה- שבת לפי שהוא מורה על החדוש וכופר בחדוש כופר בכל התורה כולה ולפיכך צריך להאמין ולקבוע בנפשו אמונת ה- חדוש ולשמור השבת שהוא אות נאמן עליו".

והרי פרטי אמונת החידוש ועומקה באים על ידי לימוד והתבוננות בפנימיות התורה, שבה מבוארים הדברים בהרחבת הביאור ולכל פרטי.

וקביעותה היא על ידי עבודת ה- תפלה, וכמפורש ברמ"א⁵², "ויחשוב קודם התפלה מרוממות הא-ל יתעלה ובשפלות האדם ויסיר כל תענוגי האדם מלבדו", ודוקא עיי' יכול לבוא בתפלה לדביקות בבורא,

וידוע⁵³ שהתפלה היא (ע"ד) בחי' שבת,

ועיי' שבני שומרים את השבת כ- הלכתה הן בפנימיות והן בחיצוניות ה- שבת⁵⁴, הרי מיד הן נגאלין⁵⁵, ואז יתגלה

ויעודים גשמיים שהקב"ה משפיע בעולם הזה, ה"ה דברים שבגדר עולם ומנהגו של עולם, ואפילו שלימות הטובות וה- מעלות שתהי' בעולם הזה לימות המשיח, הרי כ' הרמב"ם⁵⁶ שלא יבטל דבר מ- מנהגו של עולם.

אבל שכר שמירת שבת, להתענג על ה', שהוא שכר הצפון לעולם הבא, אינו דבר בסוג גדר העולם, כפי שהאריך הרמב"ם בהל' תשובה⁵⁷ ("אותה הטובה גדולה עד מאד . . עד אין חקר ואין לה ערך ודמיון . . אין כח באדם להשיגה על בורי' כו', ושכל הטובות שמתנבאים בהם הנביאים לישראל אינן אלא ל- דברים שבגוף שנהנין בהן ישראל כו' אבל טובת חיי העוה"ב אין לה ערך ודמיון ולא דמוה הנביאים כו'"), ולכן מוסיף ומדגיש בזה, "כי פי ה' דבר", ד- דבר זה שלא השיגוהו "ולא דמוה הנביאים", ניתן לשומר שבת כהלכתה ומ- כבדה ומעננה כפי כחו.

ז. ומזה הוראה לכאור"א מישראל, בלשון הרמב"ם⁵⁸, "לתקן הדעות וליישר כל המעשים" - ע"ד הוספה והתחזקות בלימוד פנימיות התורה, שענינה "דע את אלקי אביך"⁵⁹, שעיי' דוקא בא לדביקות בבורא ולהתענג על ה', וכמ"ש הרמב"ם בסוף הלכות תשובה "לפיכך צריך ה- אדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל ב- חכמות ובתבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג",

ובפרט בעבודת התפלה, כדאיתא ב- שו"ע⁶⁰ בנוגע לחסידים הראשונים שהיו

(50) ברכות לב, ב.

(51) וראה חינוך מצוה לא-לב. רמב"ן עה"ת יתרו כ, ה. ועוד. וראה בארוכה לבוש אורח סרמ"ב.

(52) אורח סצ"ח ס"א.

(53) ראה כוזרי מאמר ג אות ה. וראה תו"א נח ט, ריש ע"ב. ויקהל פח, א. לקו"ת בהר מא, א. האזינו עב, ג. ועוד.

(54) ראה תניא בסופו.

(55) בבבלי שבת שם (ק"ח, ב) "שתי שבתות".

(46) ספ"ט מהל' תשובה. רפ"ב מהל' מלכים.

(47) פ"ח ה"ז. ועוד.

(47*) סוף הל' תמורה.

(48) דהיא כח, ט.

(49) הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ה. וש"נ. וראה

טושיע ודאדה"ז אורח סצ"ח.

לעיון כל איך ש"מאתך היא מנוחתם ועל מנוחתם יקדישו את שמך" ⁵⁶, "מאתך

ממש" ⁵⁷, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

(משיחת ש"פ ויק"פ תשמ"ז)

ובירושלמי (תענית פ"א סה"א. וכ"ה בשמ"ר שם – פכ"ה, יב) שבת אחת. וראה לקרית בהר שם (מא, א ואילך) ועוד, דאין סתירה בין שני מרז"ל אלו. ע"ש. ⁵⁶ גוסס תפלת עמידה דמנחת שבת.

(57) ראה בארוכה ד"ה אתה אחד לאדמו"ר ה' אמצעי – בעל הגאולה והשמחה דשבת זו (י"ד כסלו) ויום ההולדת והסתלקות דעש"ק (ט' כסלו) – ע' 8 ואילך (מאמרי אדהאמ"צ – קונטרסים ע' י"ד ואילך), החילוק בין מנוחת שבת לשאר המצות. וראה לקו"ש חט"ו (ע' 227 ואילך) הביאור עפ"י במרז"ל כל המענג את השבת כו'.

ויצא ב

לית זבולון צ"ל "עיקר דירתו" של יעקב באהל לאה, אינו רק מפני שבו נשלם מספר "ששה בנים", אלא זה שייך גם לענינו ומעלתו של זבולון (שנתוסף אז ב"אהל לאה").

ולפי זה מקום לתמוה: ענינו של יעקב הוא – לימוד התורה, כמש"נ¹, ו"יעקב איש תם יושב אהלים", אהלו של שם ואהלו של עבר², ואילו ענינו של זבולון הוא (כברכת יעקב לזבולוני) "זבולון לחוף ימים ישכון גו"³, "שהי' זבולון עוסק בפרקמטיא"⁴ – וא"כ, כיצד אפשר לומר, שדוקא ענינו של "זבולון" הוא הקובע "עיקר דירתו" של יעקב?

ב. לכאורה הי' אפשר לבאר זה ע"פ מחז"ל⁵ עה"פ⁶ "שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך" – "זבולוני ויששכר עשו שותפות, זבולון . . יוצא לפרקמטיא

א. בטעם קריאת שם "זבולון" נאמרי "ותאמר לאה גו' הפעם יזבלני אישי כי ילדתי לו ששה בנים ותקרא את שמו זבולון", ופרש"י "לשון בית זבול⁷ . . בית מדור, מעתה לא תהא עיקר דירתו אלא עמי שיש לי בנים כנגד כל נשיר".

והנה אף ששם "זבולון" (לשון בית זבול⁸) בפשטות מורה על ענין הנפעל בלאה, "יזבלני איש" – מ"מ, ע"פ הידוע שהשם שנקרא בו אדם שייך לנפשו ומהותו

[כמבואר בספרים⁹ ששמות בני אדם "אינם" דרך מקרה או רצון האב ואם לקרותו כך", אלא "הקב"ה הוא הנותן שכל חכמה ודעת בלב אביו ואמו ל' קרותו בשם שהוא משורש נשמתו של הבן": ועאכו"כ השמות שניתנו על ידי האמהות שנביאות הוי', שודאי הכירו (בנבואתן ורוח קדשן) מהות נשמות בניהן ובהתאם לזה קראו להם שמות].

ג' שהתוכן דשם "זבולון" שייך ל' מהותו של זבולון עצמו, שהרי הוא ה' נקרא בשם זה. ואין זה סתירה למש"נ "הפעם יזבלני אישי" (דקאי על לאה) – כי י"ל דהא בהא תליא: זה גופא שב-

בניהם ע"ש המאור . . כי שורש נשמת הבן הוא מעין שורש דבר המאורע.

(7) תולדות כה, כז.

(8) רש"י שם, מב"ר עה"פ (פס"ג, י). וראה גם פרש"י פרשתנו כח, יא ד"ה וישכב. – וראה לקמן בפנים רס"ה.

(9) ויחי מט, יג. – וכן בברכת משה (ברכה לג, יח) "שמח זבולון בצאתך".

(10) רש"י ויחי שם (מב"ר פצ"ט, ט). וכן בב"ר שבהערה הבאה. ועד"ז בפ' ברכה שם.

(11) ב"ר פרשתנו (פעי"ב, ה). תנחומא ויחי יא. ועוד. פרש"י ברכה שם. וראה ויקר' פכ"ה, ב (הובא להלכה בהל' תת' לאדה"ז פ"ג ס"ד).

(12) ברכה שם.

(13) ל' רש"י ברכה שם. וראה גם רש"י ויחי

שם.

(1) פרשתנו ל, כ.

(2) מ"א ת, יג.

(3) ש' הגלגולים הקדמה כג. ש' מרז"ל בסופו. עמה"מ ש"א ספ"ד. או"ת להח"מ פ' בראשית (ד, ד). וראה ג"כ חפץ ה' לברכות (יג, א). אוה"ח וישלח לה, י. ר"פ וילך. ועוד. ס' חסידים סרמ"ד.

(4) ל' האו"ת שם.

(5) רש"י פרשתנו כט, לד (וראה גם רש"י ל, כד). ב"ר פרשתנו (ספעי"ב).

(6) וראה או"ת (שם, סעי"ג), "ראשונים קראו